

ZAPPING PRIN ISTORIA LUMII

BASSIR AMIRI

CUPRINS

SCURTĂ ISTORIE A PREISTORIEI	8		
Veriga lipsă	10	Minunile lumii antice	56
Africa, leagănul omenirii	12	La originea religiilor	58
Primele valuri migratorii	14	Nașterea creștinismului	60
Revoluția neolitică	16	Panică în imperiu	62
Cucerirea tehniciilor	18		
De la artă la preistorie	20		
Istoria începe în Sumer	22		
IMPERIILE ANTICHIȚĂȚII	24	DIN ANUL 600 PÂNĂ ÎN ANUL 1000	64
Primele civilizații	26	Bizanțul sau moștenirea Antichității	66
Egiptul faraonilor	28	La granițele Imperiului Bizantin	68
Puterea din Orientul Apropiat	30	Construirea lumii musulmane	70
Imperiul Persan	32	Cucerirea musulmană	72
Primele imperii africane	34	Savanți și matematicieni	74
Primele civilizații din America	36	Regatul Franc, cu bune și cu rele	76
Noutăți în Est!	38	O nouă hartă politică	78
La originea Indiei	40	Visuri imperiale: formarea Europei	80
Puterea de pe mare	42	Europa: prima schiță	82
Imperiul înțelepciunii	44	Europa piraților și a negustorilor	84
Cuceririle lui Alexandru	46	De la maya la tolteci	86
Celții ăștia sunt puternici!	48	Drumurile din deșert	88
Imperiul Roman în 10 idei principale	50	Asia: epoca schimbărilor	90
Drumurile mătăsii	52	Vremea credinței	92
Marile figuri ale lumii antice	54	 	
		PERIOADA INVAZIILOR	94
		Vremea mongolilor	96
		Lumea musulmană, cu bune și cu rele	98
		Franța, putere în devenire	100

Europa puterilor	102	Rivalități coloniale	162
Războiul de O Sută de Ani	104	Africa și comerțul cu sclavi	164
Vremea cruciadelor	106	Expediții îndepărтate	166
Japonia: războinicii au puterea	108	Rusia la începuturile modernizării	168
Asia la răscruce de drumuri	110	Destinul agitat al Orientului	170
Exploratorii în jurul lumii	112	Asia, mari regate în pericol	172
Apogeul Imperiului Inca	114	Secoul femeilor?	174
Misterul aztecilor	116	Nașterea Statelor Unite ale Americii	176
Lumea artelor	118	Revoluție în stil franțuzesc	178
Căderea Constantinopolului	120		
O LUME RECONFIGURATĂ	122	SECOLUL EUROPEI	180
„Lumea noastră tocmai a întâlnit o alta”	124	Napoleon în cucerirea Europei	182
Cucerirea Americii de Nord	126	Restaurări, revoluții	184
Imperiile maritime	128	Primăvara popoarelor	186
America, de la cucerire la exploatare	130	Noul chip al Europei	188
Efervescența gândirii	132	De la explorare la expansiunea colonială	190
Revoluții științifice	134	Năpustirea asupra Africii	192
Un peisaj religios în transformare	136	Cucerirea Estului	194
Războaiele religioase	138	China, între declin și înnoire	196
Războiul de Treizeci de Ani	140	Visul american: mit sau realitate?	198
Destrămarea nordului	142	America Latină la răscruce	200
Spania, secolele de aur	144	Revolte în colonii	202
Centre de putere în Europa	146	Revoluții industriale	204
Sublima Poartă: splendoare și suferință	148	Revoluții economice și sociale	206
Marile imperii din Africa și din Asia	150	Timpurile moderne	208
Revoluția engleză	152		
VREMEA REVOLUȚIILOR	154	UN SECOL XX AL RĂZBOAIELOR	210
Spiritul Luminilor	156	Primul Război Mondial	212
50 de formule de guvernare	158	Reașezarea lumii	214
Europa alianțelor și a războaielor	160	Revoluțiile ruse	216
		Nașterea regimurilor autoritare	218
		De la anii nebuni la joia neagră	220

Anii 1930: preambul războiului	222	Transformarea imperiului sovietic	286
Cronica unui război anunțat	224	De la revolte la revoluții	288
În inima tenebrelor	226	Chestiunea palestiniană	290
Figuri ale celui de-al Doilea Război Mondial	228	Tragedia siriană	292
Lumea de după	230	Moștenirea ruandeză	294
De la Liga Națiunilor la ONU	232	Africa: noi raporturi de forță	296
Războaiele Reci	234	Trafic și contrabandă	298
Israel și Palestina	236	Întâmpinarea imigranților	300
Lumea colonială	238	Mondializare și altermondializare	302
De la Indochina la Vietnam: 8 acte	240	Marea recesiune	304
Lungul drum spre independență	242	Vremuri tulburi în Europa	306
Gandhi sau destinul Indiei	244	Secolul mediului înconjurător	308
Afirmarea Lumii a Treia	246	Lumea după vizuirea lui Trump?	310
Asia în vremuri tulburi	248	De la progres la polemică	312
China între două revoluții	250	<i>Cronologie</i>	314
America de Sud: anii negri	252		
Destindere în Europa de Est	254		
1968, an contestatar	256		
De la CEE la UE	258		
Războiul stelelor	260		
Din şocuri petroliere în crize economice	262		
Destrămarea Iugoslaviei	264		
Ascensiunea islamismului	266		
Afganistanul la răscrucea intereselor	268		
Zbucium în Orientul Mijlociu	270		
Furtuni în deșert	272		
Apartheid	274		
Chestiunea palestiniană	276		
PROVOCĂRILE SECOLULUI XXI	210		
La izvoarele terorismului	280		
11 septembrie 2001	282		
De la Al-Qaida la Statul Islamic: ceasurile sumbre	284		

SCURTĂ ISTORIE A PREISTORIEI

Întoarcerea în timp până în preistorie înseamnă o cufundare într-o lume necunoscută, care ne obligă să ne regândim cele mai familiare repere și reprezentări.

DESPRE IMPORTANȚA CLIMEI

Dacă rațiunea poate înțelege că, într-o zi, oamenii au traversat pe jos Strâmtoarea Bering, cum am putea totuși să ne imaginăm o lume în care Sahara nu era un deșert, ci o întindere înverzită pe care pășteau numeroase animale? Cum am putea concepe că, între 115 000 î.e.n. și 10 000 î.e.n., jumătate din nordul Europei era acoperită de ghețuri, până în dreptul Belgiei, și că teritoriile situate mai la sud se prezentau ca niște stepe arctice străbătute de turme de mamuți, cai, bizoni, zimbri sau reni, care constituiau hrana strămoșilor noștri îndepărtați? De-a lungul timpului, variațiile climatice au modelat peisaje foarte diferite de cele pe care le cunoaștem noi, iar consecințele acestora au fost fundamentale în dezvoltarea și în viața primilor oameni. În mijlocul unor forțe nemărginite, Omul s-a adaptat treptat și și-a croit locul. Astăzi, măsurăm drumul parcurs între fragilitatea primelor specii și cutezanța omului care începe, puțin câte puțin, să domine natura.

CRONOLOGIA SPECIEI

Un alt soc pe care-l are cel care abordează preistoria este unul de ordin temporal. Primele urme ale existenței hominizilor datează de acum șase milioane de ani și ne trimit în căutarea sprijinului unei cronologii care să ne structureze reprezentările. Cu ajutorul termenilor paleolitic („piatră veche”), mezolitic („piatră de mijloc”), neolitic („piatră nouă”), creați la sfârșitul secolului al XIX-lea și datorați în principal britanicului John Lubbock, ne-am putut organiza percepțiile. Distincția cea mai uzuală opune societățile din paleolitic, care, între 2,5 milioane de ani și 10 000 de ani înaintea erei noastre, trăiau din vânătoare și din pescuit, celor din neolitic, care, datorită încălzirii climei, cultivau plante și creșteau animale în condiții favorabile. Termenul mezolitic, caracteristic în special Europei, desemnează perioada intermediară, în care vânătorii-culegători cunoșteau mediul temperat din perioada interglaciарă, în care trăim și noi astăzi. În ciuda acestor jaloane, persistă un sentiment deconcertant, pe care descoperirile arheologice îl risipesc încet-încet, pe măsură ce dezgropă aspecte ale vieții și ale activității primilor oameni.

AVVENTURA UMANĂ

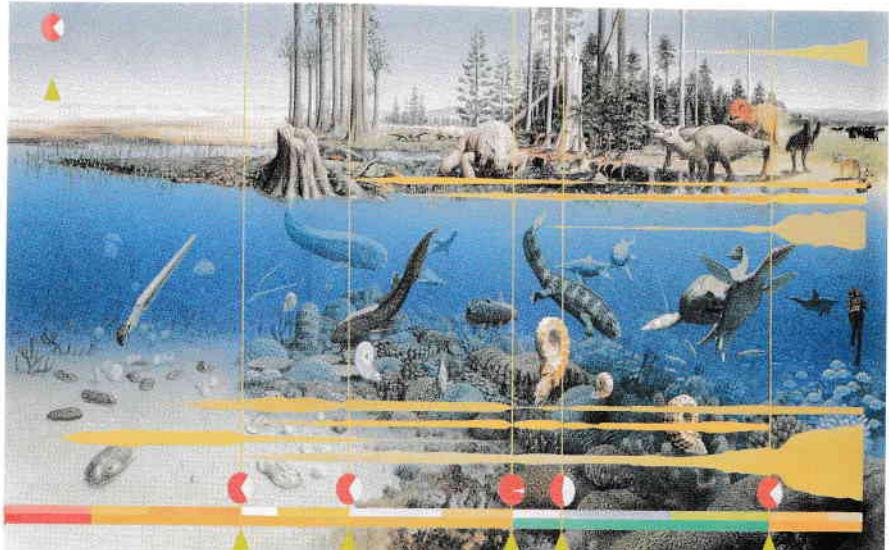
Formidabila odisee a acestor oameni are la bază evoluția și capacitatea lor de adaptare, care au făcut din ei, în timp, inventatori de geniu, lăsând să se întrevadă străfulgerări aflate la originea lumii noastre, competențe și cunoștințe acumulate, știm acum, din negura timpului. Uneltele, focul, prelucrarea metalelor, habitatul, apoi creșterea animalelor și cultivarea plantelor constituie toate tehnici indispensabile (supra)viețuirii. Dar ce să mai spunem despre limbă și despre exprimarea artistică a primilor oameni, reflectată în recipiente ornate cu fel de fel de motive, în bijuterii, în pictură sau în sculptură, care ne deschid o fereastră către preocupările, sensibilitatea și viața lor interioară? Din grupările și înfruntările lor, s-au născut, în neolitic, primele aşezări urbane, primele fenomene de structurare socială și primele manifestări religioase. Astfel, preistoria este legată, din multe puncte de vedere, de lumea noastră și trebuie urgent (re)descoperită.

Reprezentările umane și animale de pe pereții peșterii din Lascaux ilustrează, în jurul anilor 18 600 î.e.n., condițiile de viață și apariția artei în preistorie.

6-7 MILIOANE DE ANI.

Aceasta este vîrstă omului, a cărei morfologie nu a fost stabilită decât cu câteva zeci de mii de ani în urmă. O nimică toată raportat la cele 15 miliarde de ani ai universului nostru și la cele 5 miliarde de ani ai sistemului nostru solar. După ce temperatura favorabilă a permis formarea unui ocean primitiv pe Terra, apariția vieții a devenit posibilă grație unui amestec de apă, dioxid de carbon, metan și amoniac, străbătut de furtuni electrice continue, care a dus la o combinație din ce în ce mai complexă de molecule.

Circa 4,6 milioane de ani au trecut de la formarea Terrei. Aici, reprezentarea perioadelor geologice în milioane de ani: era primară, era secundară, era terțiară, era cuaternară.

CLIMA STĂ LA ORIGinea LUMII

ALTERNANȚELE CLIMATICE

Ritmicează și influențează istoria oamenilor. În timpul glaciațiunilor, răcirea duce la creșterea calotei glaciare de la Polul Nord: nivelul apelor scade, ghețarii acoperă Anglia și Canalul Mânecii ar putea fi traversat pe jos. În perioadele intermedii, interglaciare, ghețurile de la pol se topesc, mările invadază unele câmpii, de unde și prezența azi, pe alocuri, a scoicilor fosile în mijlocul câmpurilor.

Fosil de maxilar de girafă, găsită în Africa de Sud. Se pare că datează de acum 5 milioane de ani.

IZVOARELE ISTORIEI UMANE

Oamenii de știință dispun de **TREI TIPURI** de izvoare pentru trasarea istoriei umanității. Datele biologice actuale permit măsurarea diferențelor dintre speciile vii. Acestea ne arată că omul are 99,9% din gene comune cu cimpanzeul. Vestigiile arheologice redescrivă evoluția popoarelor, ale căror transformări sau migrații le putem urmări grație obiectelor abandonate sau pierdute. În sfârșit, compararea limbilor de pe teritorii distincte sau chiar îndepărtate ne permite să identificăm o familie lingvistică comună și comunități de origine.

Respect pentru oameni și cărți
STRÂMOȘII NOȘTRI, CIMPANZEII

67 DE MILIOANE DE ANI.

Primele primate apar acum 67 de milioane de ani. Egiptopitecul, de acum 35 de milioane de ani, din Egipt și din Oman, de mărimea unei pisici, este considerat strămoșul hominizilor, familia comună a maimuțelor mari și a omului. Acesta suferă mai multe evoluții: între acum 25 și 15 milioane de ani, în Kenya și în Uganda, proconsul este primul care nu are coadă; acum 15 milioane de ani, kenyapitecul a folosit, probabil, unelte rudimentare. Apariția primelor forme umane, după separarea de strâmoșii maimuțelor mari actuale (gorilă, cimpanzeu, bonobo, urangutan), a avut loc, se pare, acum 10 milioane de ani.

TEORIA EVOLUȚIEI

În 1859, publicarea *Originii speciilor* de către naturalistul englez Charles Darwin a avut efectul unui trăsnet, reînnoit în 1871 de *Descendența omului și selecția în relația cu sexul*: organismele vii sunt în perpetuă evoluție și toate speciile, inclusiv omul, se trag dintr-unul sau din mai mulți strămoși comuni.

Desprinzându-se de viziunea tradițională creștină, conform căreia toate creaturile, de origine divină, sunt imuabile și independente unele de celelalte, teoriile lui Darwin sunt discutate cu patimă. Sunt readuse în discuție de legile lui Mendel privind transmiterea caracterelor ereditare și de stabilirea, în 1900, a geneticii populațiilor. De atunci, mecanismele fenomenelor evolutive au fost rafinate, dar teoriile creaționiste promovează în continuare crearea universului și a Pământului de către o divinitate.

CINE ESTE „OMUL DIN TOUMAI”?

Este CEL MAI VECHI REPREZENTANT al ascendenței umane cunoscut până în prezent. Descoperit în Ciad de o echipă de francezi, în 2001, poartă denumirea științifică *Sahelanthropus tchadis*. S-a păstrat craniul complet, chiar dacă este deformat prin fosilizare, și o bucată de femur. În vîrstă de 7 milioane de ani, avea, probabil, un metru înălțime. Este încă foarte puțin diferit de maimuțele mari, în special în ceea ce privește pilozitatea. Trăia într-un mediu împădurit și umed, foarte diferit de actualul Sahel.

CRITERII DE DATARE

DATAREA se realizează măsurând un fenomen care variază uniform în timp: radioactivitatea descrescătoare a substanțelor înmagazinate în anumite materii (potasiu, carbon 14); proporția substanțelor conținute în sol (fluor, uraniu), acumulate într-un obiect îngropat. Pentru ultimele milenii, dendrocronologia inventariază, măsoară și compara în celele de creștere ale plantelor lemnăoase, a căror grosime variază în funcție de climă.

Caricatură a sistemului propus de Darwin (1882).

ORRORIN TUGENENSIS

Descoperit în 2000 în Kenya, *Orrorin tugenensis* este un hominid care a trăit, conform datării, acum 6 milioane de ani. Era, probabil, biped. Este cunoscut după mai mulți dinți izolați, câteva oase, printre care un femur aproape complet și fragmente de mandibulă.

CE ESTE OMUL?

ANATOMIA șoldurilor și a picioarelor i-au permis strămoșului nostru să-și păstreze poziția staționară verticală și mersul în picioare. Totuși, acești primi reprezentanți ai umanității nu ne seamănă deloc. Și aceasta din cauza pilozității și dimensiunii mici a cutiei lor craniene (700 cm^3 , adică jumătate din cea a oamenilor actuali).

În 1974, 52 de fragmente osoase ale unui singur individ au fost găsite în zăcăminte din Afar, Etiopia. Denumit *Australopithecus afarensis*, mai cunoscut cu numele de Lucy, acest individ, reconstituit în proporție de 40%, avea, probabil, vîrstă de 20 de ani și a trăit cu peste 3 milioane de ani în urmă, în pădurile care mărgineau râul Aouache. Statura sa nu o depășește pe cea a unui copil de șase ani. Dar, probabil, fiind bipedă, Lucy putea la fel de bine să meargă prin savană și să se urce în copaci pentru a se adăposti sau a se odihni.

„EAST SIDE STORY”

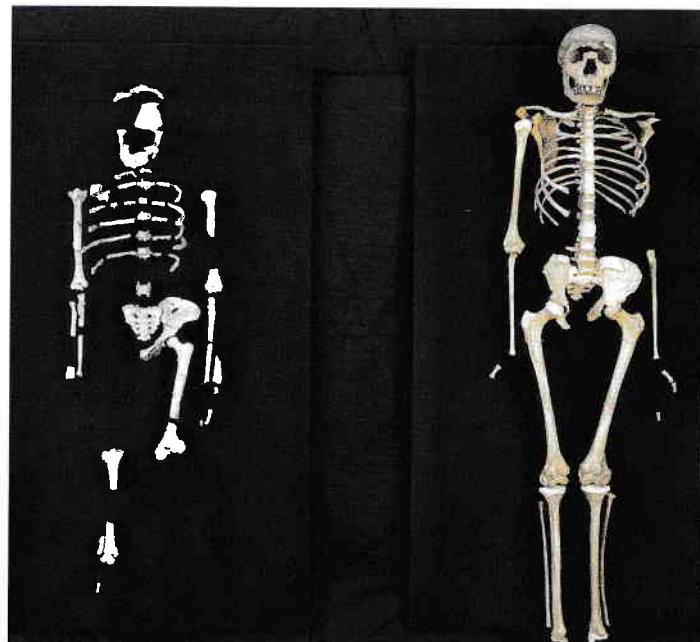
Acesta este numele dat IPOTEZEI formulate în 1983 de Yves Coppens pentru a explica apariția omului. Se pare că, datorită înălțării tuturor platourilor din Africa Orientală, la est de Marele Rift, aceste regiuni au devenit mult mai secetoase și acoperite de savane. Primatele blocate acolo au trebuit să se adapteze, diversificându-și hrana care se împuținase; au devenit omnivore și bipede, o formulă de locomoție mai adaptată la un peisaj plat și sărac în arbori. La vest, dăinuia o pădure ecuatorială deasă, refugiu pentru cimpanzei și gorile.

AFRICA CENTRALĂ CONTRAATACĂ DESCOPERIRILE

făcute la peste 2 000 de kilometri vest de Valea Riftului au contribuit, în anii 2000, la demontarea teoriei „East Side Story”. Craniul din Toumai, găsit în Ciad, indică faptul că ascendența omului nu și are neapărat originea în Africa de Est. De altfel, descoperirea, în această regiune, a unui nou australopitec (*Australopithecus bahrelghazali*), supranumit Abel, sugerează că zona de naștere a umanității trebuie extinsă.

AUSTRALOPITECII, LA ORIGINEA OAMENILOR?

Australopiteci, dintre care Lucy este cea mai cunoscută reprezentantă, au fost mult timp considerați „MAIMUȚE”, deoarece nu li se cunoșteau uneltele. Este posibil ca, asemenea cimpanzeilor, să fi folosit unelte din lemn, care nu au lăsat urme. Și alte descoperiri, făcute în 2015, au confirmat faptul că unealta nu constituia apanajul genului *Homo*.

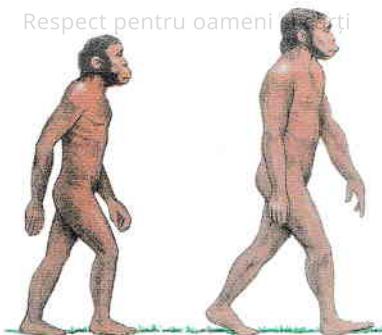
Lucy (în stânga), datând de acum 3,2 milioane de ani și măsurând circa 1 m. Turkana (în dreapta), *Homo erectus*, datând de un milion de ani, înalt de 1,6 m.

LACUL TURKANA MARCHEAZĂ REVOLUȚIA!

Acest sit ne-a dat peste cap cunoștințele referitoare la primii oameni. Descoperirea a

149 DE PIESE

dintre care 35 de așchii șlefuite pentru a obține tășuri și piese care puteau servi drept nicovale sau percutoare, datând de acum circa 3,5 milioane de ani, a dovedit, în primul rând, folosirea uneltelor de către australopiteci. Ansamblul constituie un adevarat atelier arhaic al unui cioplitor în piatră, care ar putea fi opera speciei *Kenyanthropus platyops*, descoperită în 1999 pe malul vestic al lacului, despre care se știu puține lucruri datorită rarității și stării precare de conservare a fosilelor. De asemenea, malul lacului a dezvăluit coexistența lui *Homo erectus* cu *Homo habilis* timp de aproape 500 000 de ani, ceea ce infirmă ideea că *erectus* a evoluat din *habilis*.

Homo habilis și *Homo erectus* îl precedă pe *Homo sapiens* în evoluția către om.

HOMO ERECTUS, UN EROU

„Omul ridicat” apare acum circa

2 MILIOANE DE ANI.

În palmaresul său intră: dobândirea definitivă a poziției bipede, care-i eliberează mâinile și favorizează dezvoltarea cutiei craniene, stăpânirea focului, cioplirea primelor unelte simetrice (bifaciale), mult mai îngrijite decât era nevoie pentru funcția de tăiere, plecarea din Africa spre toată partea meridională a Eurasiei, fără îndoială în perspectiva unei creșteri progresive a teritoriului său de vânătoare.

Fosilă craniiană a omului de la Turkana, *Homo erectus*.

PRIMUL OM?

Considerat drept PRIMUL REPREZENTANT al genului uman, a trăit între acum 2,45 și 1,55 de milioane de ani în Africa de Est și în Africa de Sud. Prima descoperire a acestei specii a fost făcută în 1960, la Cheile Olduvai din Tanzania. *Homo habilis* are statura unui copil de 7 ani și capacitatea craniiană sub 700 cm³. Stăpânește poziția bipedă, dar scheletul său postcranian face trimitere la australopiteci. Se presupune că era necrofag și nu vânător. O mandibulă descoperită în Etiopia, în 2013, ar putea ilustra tranziția de la grupul australopitecilor la genul *Homo*. Cum aceasta datează de acum 2,8 milioane de ani, vîrsta omului ar crește astfel cu 400 000 de ani.

ISTORIA UNELTELUI: UNEALTA BIFACIALĂ

Este vorba despre o unealtă realizată prin desprinderea mai mult sau mai puțin simetrică a unor așchii pe ambele fețe ale unui bloc de silex, obsidian sau cuarț, în scopul ascuțirii muchiilor din apropierea vârfului. Tehnica s-a răspândit în afara Africii cu ocazia migrațiilor. Din ce în ce mai fină și de dimensiuni tot mai mici, unealta bifacială avea diferite întrebunțări. Cele mai vechi (1,76 milioane de ani) au fost găsite în Africa, pe malurile lacului Turkana sau în Tanzania. Dar prima dată a fost identificată în valea râului Somme,

în anii 1840, de către JACQUES BOUCHER DE PERTHES.

Unealtă cu două fețe datând de acum circa 600 000 de ani, descoperită în valea râului Somme.

CUCERIREA FOCULUI

În Europa și în China, stăpânirea FOCULUI s-a generalizat în urmă cu aproximativ 400 000 de ani. Dar omul întreținea deja vtre acum vreun milion de ani. Era însă capabil să aprindă singur focul sau depindea de incendiile naturale? Trebuie remarcat că scăderea numărului de molari înregistrați de acum 1,9 milioane de ani s-a datorat, probabil, faptului că oamenii deprinsese că obiceiul de a găti alimentele... Ceea ce presupune totuși un anumit nivel de stăpânire a focului.

PRIMELE VALURI MIGRATORII

Respect pentru oameni și cărti
HOMO ERECTUS, UN MIGRATOR

Prezența speciei

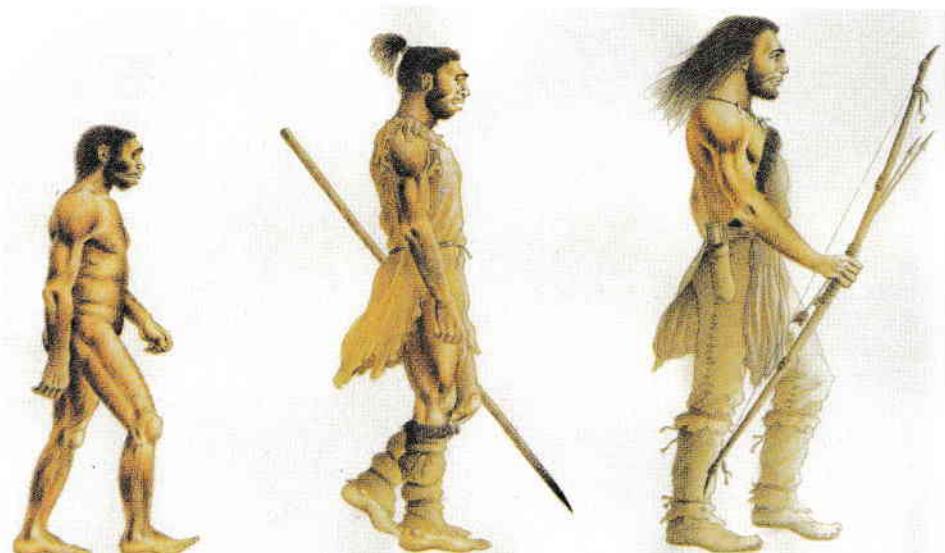
ERECTUS

a fost confirmată în Georgia, pe situl de la Dmanisi, și datată în urmă cu 2 milioane de ani. Data este mai puțin sigură în cazul sitului Longuppo din China și al Munților Siwalik din India, unde specia a fost, de asemenea, atestată. Prezența lui erectus este certă și în nordul Spaniei, la Atapuerca, acum 1,2 milioane de ani și puțin mai târziu în Languedoc (Lézignan-la-Cèbe). Prezența s-a generalizat acum 700 000 de ani în nordul Franței. Deși masive, migrațiile respective nu au afectat decât puțin mediul înconjurător.

NOUL VAL

100 000 DE ANI

Cu circa 100 000 de ani înaintea erei noastre, prin selecție naturală, apare, în Africa, din erectus rămași la fața locului, *Homo sapiens* sau „omul anatomic modern”. Acesta se află la originea unui al doilea val de migrație din Africa, migrație care-l duce în Orientalul Apropiat acum 90 000 de ani, în Asia acum 60 000 de ani, în Europa acum 40 000 de ani. *Homo sapiens* sunt atestați de acum 50 000 de ani în Australia, unde au ajuns, probabil, străbătând un braț al mării de aproape 100 de kilometri, și în America cu 20 000-30 000 de ani în urmă. Trebuie să ne imaginăm mișcări foarte lente și progresive, necesare adaptării unei specii de origine africană la condiții foarte variate.

Omul de Neanderthal este unul dintre descendenții australopitecului. Este urmat de Omul de Cro-Magnon, în dreapta.

EVOLUȚIA LUI HOMO ERECTUS

Se cunosc trei descendenți ai lui **HOMO ERECTUS**: Omul de Neanderthal în Europa și în Orientalul Apropiat, acum 300 000 de ani; în aceeași perioadă, în Asia, Omul de Denisova, descoperit în 2010, în Siberia, de la care nu se cunosc deocamdată decât puține fragmente osoase; Omul de Flores, de statură foarte mică, stabilit cu circa 100 000 de ani înaintea erei noastre în Indonezia. Este posibil să se mai descopere și alte specii provenite din *erectus*.

CEVA NEANDERTHALIAN ÎN NOI

Intrarea în contact a grupurilor de *Homo sapiens* plecate din Africa cu alte specii umane prezente deja în Eurasia a lăsat urme în patrimoniul nostru genetic.

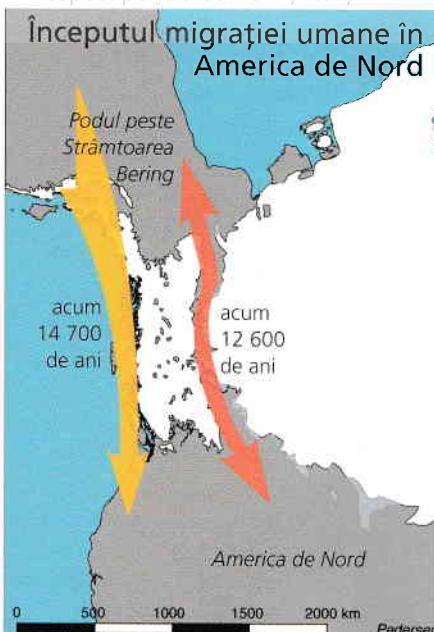
Europenii posedă, în medie, 2-4% gene de neanderthalieni. Genele denisovienilor figurează în rândul populațiilor asiatice.

SPECIA UMANĂ

Ultimii neanderthalieni au dispărut cu 27 000 de ani înaintea erei noastre, în Peninsula Iberică, punând omenirea în fața unei situații inedite: domnia supremă a unei singure specii umane, de-a lungul unor întâlniri mai mult sau mai puțin pașnice. Migrațiile au necesitat adaptarea la tipuri de climă foarte diferite. Izolarea grupurilor de indivizi a dat naștere, de-a lungul timpului, diferitelor tipuri umane actuale, toate provenite din aceeași specie.

Respect pentru oameni și cărți

Hartă care arată deschiderea rutelor de migrație în America de Nord. Sâgeata maro indică Strâmtoarea Bering, deschisă acum circa 12 600 de ani (hartă realizată de Mikkel Winther, 2016).

CRITERIUL LINGVISTIC

Lingvistul Joseph Greenberg a încercat să regrupeze limbile native de pe continentul american în

TREI FAMILII. Familia eschimo-aleută (care cuprinde 10 limbi din Alaska și din nordul Canadei) prezintă asemănări izbitoare cu limbile din nord-estul Asiei. Familia na-dene (38 de limbi vorbite în Alaska, în nord-vestul Canadei, în nord-vestul și sudul Statelor Unite) are legături mai depărtate cu familiile asiatiche. În sfârșit, familia amerindă include celelalte 900 de limbi vorbite, din sudul Canadei până la Țara de Foc. În ciuda importanței lucrărilor acestui lingvist, existența familiei amerindă este astăzi respinsă de cvasitotalitatea specialiștilor în lingvistică istorică.

O BARIERĂ DE GHEATĂ

Sosirea în America a oamenilor, care urmăreau, probabil, vânatul, presupunea ca

STRÂMTOAREA BERING

să fie înghețată, fără să constituie însă o barieră de netrecut. Se pare că traversarea sa a început cu 25 000-30 000 de ani înaintea erei noastre. Sosirea oamenilor a provocat, în destul de puțin timp, dispariția unei părți a faunei mari care trăia aici: mamutul, megatheriumul, ursul uriaș. Existența diferitelor familii lingvistice amerindiene sugerează o trecere demonstrată în timp.

CULTURA LAPITA

În cursul mileniului al II-lea î.e.n., apare, în Arhipelagul Bismarck,

CERAMICA având motive geometrice sau figurative caracteristice, gravate punctat. Această ceramică este numită „Lapita”, după numele unui sit de pe coasta vestică a Noii Caledonii. Răspândirea sa pe o rază de peste 3 000 de kilometri, până în insulele Samoa și Tonga, în toată Polinezia și până în Insula Paștelui și pe coasta americană, presupune o stăpânire excelentă a navegației, grație pirogilor cu balansier. Navigatorii luau cu ei animale și plante pentru a supraviețui într-un mediu necunoscut. A fost una dintre cele mai spectaculoase migrații din istorie.

ASIA: 1 – EUROPA: 0

Mai este avansată și o altă explicație privind popularea

Americii: NAVIGAREA

de-a lungul banchizei care închidea Atlanticul la nord în timpul ultimei glaciații. Această ipoteză, bazată pe similitudini observate între uneltele europene și americane, este totuși foarte criticată din cauza dificultății acțiunii și a decalajului dintre date.

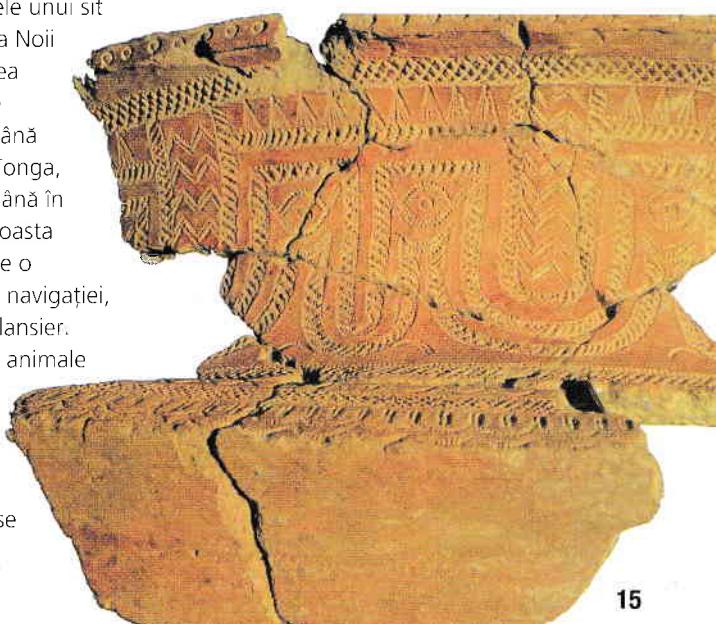

MIGRAȚII OCEANIENE

TAIWAN

Se pare că actuala insulă Taiwan a fost focalul unei expansiuni care a ajuns, în mileniul al III-lea î.e.n., în Filipine, apoi în Indonezia, înainte de a se răspândi, din insulă în insulă, către Noua Guineă și toată Melanezia.

Vestigiul unui vas „Lapita”.

REVOLUȚIA NEOLITICĂ

Respect pentru oameni și cărți

ÎN DOUĂ CUVINTE

Expresia „revoluția neolică” i se datorează arheologului englez Gordon Childe, din perioada interbelică. Este vorba despre un proces simultan, eșalonat pe mai multe secole, care a început într-o jumătate de duzină de focare de inventie, independente unele de celelalte. Este caracterizat prin inventarea

CULTURII PLANTELOR și a CREȘTERII ANIMALELOR, însotite, în majoritatea cazurilor, de un mod de viață sedentar, făcut posibil de sfârșitul ultimei glaciațiuni, care le-a permis oamenilor, cu 10 000 de ani înaintea erei noastre, să beneficieze de un mediu natural mai bland.

ANIMALE DOMESTICE

CÂINELE

este primul animal domestic la diverse grupuri de vânători-culegători, de pe coastele britanice până în Japonia, în Orientul Apropiat, în America. Cu toate acestea, în neolicic, majoritatea animalelor sunt adesea domesticite pentru carne: oaia, capra, boul în Orientul Mijlociu, porcul și puiul în China, cobaial, rața și curcanul în Americi.

PRIMA GOSPODĂRIE AGRICOLĂ

ORIENTUL APROPIAT

începând din anii 9500 î.e.n., apar premisele domesticirii cerealelor: alac (o specie de grâu) și emmer, orz, secără, măzăre și linte. În Europa, nu exista grâu în sălbăticie, deci tot grâul nostru modern provine din Orientul Apropiat, de unde s-a răspândit treptat. În mileniul al VII-lea, agricultura se extinde pe tot teritoriul Turciei actuale și, apoi, în toată Peninsula Balcanică, în Mesopotamia până în Golful Arabo-Persic, în Asia Centrală prin Caucaz și în nordul Africii prin Egipt. Colonizarea agricolă ajunge în Europa către jumătatea mileniului al VII-lea î.e.n. pe două trasee: unul pe coastă, pe cale mediteraneană, celălalt pe continent, pe cale danubiană.

ROLUL ANIMALELOR

ANIMALELE

Oamenii folosesc animalele pentru produsele care pot fi obținute de la ele (carne, sânge, lapte, ouă, oase, piele, lână, pene, colții...), ca forță de muncă (tractiune, cărat, treierat), pentru aptitudinile lor (vânătoare, pază, luptă, spectacole) sau pentru că au o valoare simbolică: sacrificii, divinație, schimburi, prestigiu.

Propulsor reprezentând un cal sărind (acum 13 000 de ani).

LA MUNCĂ!

CALUL

Vănat la început, calul a început să fie domesticit în stepele Europei și ale Orientului Apropiat, apoi, treptat, în lumea întreagă. Totuși, în America, a fost adus de spanioli. Calul ajută la păzirea turmelor, dar și în lupte. Călăritul însă apare doar în mileniul I î.e.n. În Asia Centrală, Arabia și Africa de Nord, sunt domesticite cămilele și dromaderii, în mileniul al II-lea î.e.n. În America de Sud, lama nu poate duce decât poveri ușoare și joacă un rol marginal.

Obiecte din lut ars, găsite în Deșertul Negev din Arabia Centrală. Berbecul poartă vase și femeia un urcior. Cele mai vechi reprezentări de animale domesticite (mileniul al IV-lea) au fost găsite în ținuturile frontaliere ale Asiei și Africii.

DE LA PRĂDĂTOR LA PRODUCĂTOR

În neolic, cultura

VÂNĂTORILOR

a fost, uneori, înghițită de coloniștii agricoli, nou-veniți, ceea ce se pare că a dus la dispariția lor rapidă, aşa cum s-a întâmplat la începutul mileniului al VI-lea î.e.n., pe malurile Dunării. Cu toate acestea, asimilarea societăților sedentare ale vânătorilor-culegătorilor poate să fi fost mai lentă și progresivă. Există și exemple de rezistență: anumiți vânători-culegători au trăit sedentari, fără să adopte neapărat agricultura, mai ales când dispuneau de resurse abundente. De exemplu, cultura Jōmon, din Japonia, apărută acum mai bine de 15 000 de ani, dispunea de resurse acvatice abundente și stabile (pește, scoici, mamifere marine) și și-a păstrat modul de trai, în ciuda tendinței de diminuare a resurselor, până în anii 300 înaintea erei noastre.

Unele de vânătoare și pescuit folosite în perioada Jōmon (15 000-300 i.e.n.), în Japonia.

DOMESTICIREA OREZULUI

Au existat, probabil,

MAI MULTE FOCARE

de domesticire a orezului. Soiul domestic apărut în China, în bazinul fluviului Yangtze, care se răspândește apoi în Japonia și în Asia de Sud-Est, este foarte diferit de cel apărut în India. Africa reprezintă un alt focar.

BABY-BOOM

Revoluția neolică duce

la o EXPLOZIE

DEMOGRAFICĂ

grație siguranței alimentare și sedentarității. Conform geneticii, *Homo sapiens* plecați din Africa pentru a cucerii lumea nu erau decât câteva zeci de mii. Întreaga omenire este estimată la o jumătate de milion de indivizi acum 50 000 de ani, când *Homo sapiens* colonizează Lumea Veche și conviețuiește o perioadă de timp cu oamenii de Neanderthal și de Denisova. Această creștere spectaculoasă este compensată de o mortalitate infantilă majoră, provocată de mai mulți factori. Dintre aceștia, apariția cariilor dentare, cu riscurile infectioase aferente, este consecința efectelor nocive ale noii alimentații, prea dulce în raport cu nevoile nutritive ale *Homo sapiens*.

MADE IN AMERICA

PORUMBUL derivă dintr-o graminee sălbatică mexicană, teosintul, sau din altă plantă sălbatică, complet dispărută între timp. Domesticit în Mexic începând din mileniul al VII-lea, porumbul devine planta de bază a agriculturii de pe întreg teritoriul Americilor, completată de cartof, fasole, dovleac, avocado, alunul de pământ, ardeiul iute, quinoa, bumbacul, tigva, tutunul. În Anzi, abia în mileniul al VI-lea î.e.n. apare o agricultură sedentară veritabilă și, în America Centrală, în mileniul al II-lea î.e.n.